

A 75 éves Kőbányai Gyógyszerárugyár, szerepe a magyar gyógyszeripar fejlesztésében

PERJES ISTVAN ES LUKATS BELA

A legrégebb magyar gyógyszergyár történetének [1] rövid ismertetése előtt néhány szót kell szólnunk a hazai és külföldi előzményekről.

A századforduló körüli évtizedekben egyrészt a műszeres megfigyelések lehetőségének megteremtésére, másrészt a természettudományos gondolkodásmód széles körű elterjedése következtében rohamos volt az előrehaladás mind a kémiai, mind pedig a terápiás területen. A gyógyítás kiemelkedett a megfigyelő, tapasztalati tudományok közül, és elsősorban a tudatos kutatás alapján fejlődött tovább. Az úgynevezett *experimentális farmakológia* egészen új utakat nyitott meg a kutató orvostudomány számára. Vizsgálták a különböző anyagok hatását, sikerült megismerni a szervezet és az egyes szervek működését. Főleg nagy figyelmet fordítottak az endokrin mirigyek működésének vizsgálatára. Az *experimentális farmakológia* fejlődése az állati szervek kivonatainak terápiás felhasználhatóságára fordította a figyelmet. *Oswald* előállítja a Thireoglobulin-t, *Dekamine* pedig 1901-ben az Adrenalin-t.

Az új farmakológiai alapelv serkentőleg hatott a szintetikus kémiára, és ennek fejlődése újabb és újabb farmakológiai problémákat vetett fel. Előtérbe került a tiszta hatóanyagok és az újonnan szintetizált vegyületek tanulmányozása. Nagy jelentőségű volt a kémiai szerkezet és a hatás, a hatás és a fel-szívódás közötti összefüggések vizsgálata. A fizikai és kémiai mérőműszerek, az alkalmazott műszertechnika forradalma és alkalmazása, a hatások nagy érzékenységgű észlelhetősége elősegítette a *modern biokémia* kialakulását.

Ezen rövid előzmények után rátérünk a Richter Gedeon Gyógyszervegyészeti Gyár történetére, valamint szerepére a magyar gyógyszeriparban.

Ha némi önkénnyel szakaszokra osztanánk a gyár fejlődését, akkor négy, egymástól viszonylag jól elkülöníthető fejlődési szakasz tudunk megkülönböztetni [2].

Az *első szakaszt* az alapítástól az I. világháború utáni gazdasági válság mélypontjáig — a 20-as évek elejéig — számíthatjuk. Ezt a korszakot a gyár alapításával kapcsolatos nehézségek leküzdése jellemzi. Ebben az időben elsősorban Németországban és Svájcban már magasszintű gyógyszerkutatás és termelés folyt. A Richter Gedeon gyár viszonylatában szerény keretek közötti próbálkozásokról beszélhetünk a külföldön már ismert gyógyszerek hazai előállítására. Ebben az időszakban születtek a közismert készítmények (Tonogen, Glanduitrin) után a *Hormogland* gyűjtőnévvel ismertté vált hormonkészítmények, a jelentős fejlődés eredményét képviselő Digitális kivonatok; az első szintetikus termékek, mint a Kalmopyrin vagy a Hyperol.

A termelő munka ebben az időszakban kizárólag manufaktúra jellegű volt; a laboratóriumok pedig primitív eszközökkel felszereltek. Ez a két faktor egyúttal a termelés volumenét is erősen behatárolta.

E küzdelmes korszak nehézségeit fokozta az első világháború. Mégis felcsillant az a szemlélet, mely a későbbiek során egyre jellemzőbb tulajdonságává lett a gyárnak: az új, a modern felfedezések gyors adaptálása, illetve azokba való bekapcsolódás révén az élenhaladás. Ennek jellemzésére megemlítjük, hogy az alapítás 10. évében, 1911-ben már 16 bejelentett és elfogadott szabadalma volt a gyárnak.

Az első szakasz lezárásának tekinthetjük 1923. július 24-ét, amikor magántulajdonból *részvénytársasággá* alakult át a gyár [3].

A gyár fejlődésének *második szakaszát* a két világháború közötti időre tehet-

jük. Ebben az időszakban gyárunk szoros kapcsolatot létesített egyetemeinkkel, ahol neves professzorok szerény eszközökkel bizonyos területeken világszínvonalú kutatást folytattak. Ez az együttműködés nagyon gyümölcsözőnek bizonyult. A 30-as évek végén elkezdődött a szteroid hormonok félszintetikus előállítása koleszterinből. Erre az időszakra esik az anyarozs alkaloidok izolálása és gyógyszerkénti forgalombahozatala. A harmincas évek végén a Stylbestrol előállításával az első nem természetes struktúrája hormonhatású vegyületet sikerült előállítani a gyárban. A szexuálhormonok területén a gyár úttörő munkát fejtett ki; igen szerény laboratóriumi berendezésekkel.

Erre az időszakra esik a gyár széles körű nemzetközi kapcsolatainak kiépülése. Tíz leányvállalatot alapított a budapesti gyár ebben az időszakban. Ebből hat Európában, egy Törökországban, egy Egyiptomban, egy Mexikóban és egy Buenos Airesben létesült. Kereskedelmi kirendeltségeivel és megbízott ügynökeivel a cég voltaképpen az egész világot behálózta [3].

Nemzetközi viszonylatban az 1935—1965 közötti 30 évet tekintik a *gyógyszeripar aranykorának* („golden age”). Ebben az időszakban több hatékony gyógyszert hoztak forgalomba a világon, mint megelőzőleg a gyógyszergyártás kezdete óta összesen. A vegyészek ezerszámra állítottak elő új vegyületeket, és a farmakológusok széles körben vizsgálták azok hatását. A fejlett gyógyszeripari vállalatok ebben az időszakban alapozták meg és fejlesztették ki kutatási szervezetüket, valamint ütőképes nemzetközi termelő és értékesítő hálózatukat.

A Richter-gyár életében is ezt a periódust tekinthetjük a *harmadik szakasznak*, azzal a korrekcióval, hogy a második világháború kitérésétől számíthatjuk kezdetét. A harmadik szakaszon belül is három időszak különül el: 1. a háború időszaka (1939—45), amikor a gyár tevékenysége gyakorlatilag megbénult. A második időszakban (1946—57) az újjáépítés és az iparág szervezése kötötte le hazánkban az erőket. Lényegében csak a harmadik szakaszban (1958—65) nyílt lehetőség a nemzetközi gyógyszeripar fejlődésébe való bekapcsolódásra. Kezdetben a kutatás és fejlesztés a külföldön már ismert készítmények gyártásának hasznosítására szorítkozott. Mégis ebben az időszakban alapozódott meg az a korszerű nagyvállalat, amely a háromnegyed évszázados évfordulóját nemzetközileg versenyképes, magas műszaki színvonalú termelő vállalatként ünnepelhette meg. A korszak végén évente 12—14 új gyógyszert hozott a gyár forgalomba, amelyek között már eredeti molekulák is voltak: pl.: Spiractin (Karion), a Mydeton (Mydocalm), a Devincan. Nagy jelentőségű volt a vállalat életében és nemzetközileg is a metano-baktériumos fermentációval előállított B₁₂ vitamin technológia kidolgozása.

Voltaképpen erre az időszakra esik a *gyári kutatási profil* kialakulása is. Megteremtette a magját a farmakológia, az alkalmazott fizikai-kémiai, a mikrobiológiai és a gyógyszer technológiai kutató laboratóriumoknak.

A *negyedik*, nemrégiben lezárult *fejlődési szakaszt* 1965-től 1975-ig számítjuk. Ebben a szakaszban némi fáziseltolódás tapasztalható a hazai és nemzetközi gyógyszeripar fejlődése között. A fejlett gyógyszeriparral rendelkező országokban az „aranykorszak” után mintegy harmadára csökkent az újonnan bevezetett gyógyszerek számaránya. Kielesedett a verseny.

Hazánkban, az „aranykorszak” némi időbeni eltolódása következtében, jelentős számú új készítmény forgalombahozatala toldott át erre az időszakra. Ebben az időszakban, a kedvező körülményeket jól hasznosítva, a gyár termelését több, mint tizszeresére emelte.

E korszak, valamint a gyár jelen fejlettségi állapotának ismertetése messze túlmutat e rövid közlemény keretein. Ezért csak néhány fontosabb szempontra utalunk.

Nyilvánvaló, hogy a fejlődés alapja a kutatás-fejlesztés. Jelenleg a vállalat dolgozóinak 10 százalékát foglalkoztatják a kutatás-fejlesztés területén. A belső kutatásban erőteljesen fejlesztettük a farmakológiai-toxikológiai vizsgálokapacitást, a műszeres mérési és ellenőrzési módszereket a fejlett nemzetközi színvonalra emeltük. A kutatási kapacitás növelése és a speciális vizsgálatok szakszerű megoldása érdekében széles körű hazai és nemzetközi kooperációt alakítottunk ki. Hazai vonatkozásban itt említjük meg kooperációnkat a Gyógyszerkutató Intézettel, a megfelelő egyetemekkel, valamint egyéb intézményekkel. A nemzetközi szintű gyógyszergyártás mellett új profilként megalapoztuk a speciális kozmetikumok gyártását, megkezdtük a növényvédőszer-profil kialakítását, valamint legutóbb az állattakarmányozási premixek előállítását. Utóbbiakat közös vállalkozásként gyártja a Bábolnai Állami Gazdaság, a Chinoin Gyógyszergyár és a Kőbányai Gyógyszerárugyár.

A Kőbányai Gyógyszerárugyár jelenleg hazánk legnagyobb gyógyszergyára. A Magyar Gyógyszeripari Egyesülés keretein belül működő gyógyszergyárak össztermelési értékének kerekén 40 százalékát ez a gyár szolgáltatja. Termelésének mintegy 85 százalékát exportra értékesíti. Gyárunk célja e színvonal tartása, sőt emelése, mely nagyfokú rugalmasságot, alkalmazkodóképességet és nem utolsósorban a legszínvonalasabb tudományos kutatási-fejlesztést igényli.

Összefoglalás

Szerzők a Richter Gedeon által alapított gyógyszergyár 75 éves jubileuma alkalmából az üzem fejlődését, a magyar gyógyszeriparban betöltött szerepét tekintik át. Ennek során négy, egymástól jól elkülöníthető fejlődési szakaszt különböztetnek meg. Az első szakasz a gyáralapítástól a 20-as évek elejéig, a második az 1939-es világháború kitöréséig terjed. A harmadik szakaszt 1939-től 1964-ig, míg a negyediket 1965-től napjainkig számítják. Szakaszonként részletesen értékeli a fejlődést.

Irodalom

1. „75 éves a Kőbányai Gyógyszerárugyár 1901—1976” (Házi használatra).
2. Perjés István főosztályvezető összefoglaló munkája a gyár történetéről.
3. Richter Gedeon Vegyészeti Gyár RT, évkönyvei: 1901—1927 és 1904—1941.

И. Перьеш и Б. Лукач: *Роль 75-летнего Химического Завода Геден Рихтер в развитии венгерской фармацевтической промышленности*

Авторы по случаю 75-летнего юбилея фармацевтического завода основанного Геденом Рихтером рассматривают развитие завода, его роль в венгерской фармацевтической промышленности. В ходе этого разграничивают четыре, хорошо разделимые друг от друга фазы развития. Первая фаза распространяется от основания завода до начала 20-ых годов, вторая до начала мировой войны в 1939 году. Третья стадия — 1939—1964 гг., а четвертая с 1965 года по настоящее время. По отдельным фазам подробно оценивается развитие.

I. Perjés, B. Lukács: *The role of the 75 years old Pharmaceutical Works Kőbánya in the development of Hungarian pharmaceutical industry*

On the occasion of the 75-years jubilee of the works founded by Gedeon Richter, the authors present a review of the development of the factory and its role played

in Hungarian pharmaceutical industry. In the course of the review four well separable phases are differentiated. The first phase lasted from the foundation to the twentieth, the second up to 1939, the outbreak of World War II. The third phase lasted from 1939 to 1964, while the fourth one is still on since 1965. The works' development is discussed in detail according to each phase.

I. Perjés, B. Lukáts: *Die Rolle der 75 jährigen Pharmazeutischen Fabrik Kőbánya in der Entwicklung der ungarischen pharmazeutischen Industrie*

Aus Anlass des 75 jährigen Jubiläums der von Gedeon Richter gegründeten pharmazeutischen Werke wird eine Übersicht über die Entwicklung der Fabrik und der von ihr in der ungarischen pharmazeutischen Industrie gespielten Rolle präsentiert. Im Laufe dieser Übersicht können vier, voneinander gut differenzierbare Entwicklungsepochen unterschieden werden. Die erste Phase dauerte von der Gründung bis zu den zwanziger Jahren, die zweite, bis zum Ausbruch des 2. Weltkriegs 1939. Die dritte Phase dauerte von 1939 bis 1964, während die vierte Phase von 1964 bis zu unseren Tagen gerechnet wird. Die Entwicklung wird je nach Phasen eingehend bewertet.

(Kőbányai Gyógyszerárugyár, Budapest, X., Gyömrői u. 19—21.)